

Etihkalaš njuolggadusat sámi dearvvašvuođadutkamii

Sámi dearvvašvuođadutkama etihkalaš njuolggadusat galget sihkkarastit ahte dakkár dutkan vuođđuduvvá álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuhtii, ja ahte dutkan vuhtiiváldá ja árvvusatná sámi kultuvrra ja sámi servodagaid mánggabealatvuođa ja mihtilmasvuođaid.

Sámi iešmearrideapmi lea vuoigatvuohta ON-konvenšuvnna vuođul siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra, ON-konvenšuvnna vuođul ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid birra, ja ON julggaštusa vuođul álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra. Vuoigatvuhtii earret eará gullá sámiid kollektiiva vuoigatvuohta friddja ja dieđuid vuođul miehtat sámi dearvvašvuođadutkamii, ja vuoigatvuohta sáhttit gozihit ja oaidnit dakkár dutkama dieđuid.

Definišuvnnat

Dearvvašvuođadutkan definerejuvvo sámi dutkamin go dutkančuolmmat/-gažaldagat siskkildit a) sámiid joavkun, ja/dahje b) suohkaniid/regiovnnaid main sámit leat stuora oassin álbmogis.

Nugo eará dearvvašvuođadutkamis, de sámi dearvvašvuođadutkamis lea áigumuš háhkat ođđa dieđuid dávddaid dahje dearvvašvuođa birra viiddis mearkkašumis. Dasa lassin sámi dearvvašvuođadutkan siskkilda dutkama a) kultuvrralaš ipmárdusa dávddaid ja dearvvašvuođa birra ja maiddá b) humána biologalaš ávdnasiid dutkama. Sámi dearvvašvuođadutkamat sáhttet iešguđet ládje hábmejuvvot ja iešguđet metodaid vuođul dutkat. Dutkat sáhttet sihke sámi ja ii-sámi dutkit/dutkanbirrasat.

I. Árvvut

Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáš árvvut galget leat vuođđun dutkiid, ásahusaid, servodagaid ja álbmoga gaskasaš buori ovttasdoaimmamii. Muhtun dáin árvvuin leat seamma árvvut go dat mat juo leat mielde dearvvašvuođadutkama lágas ja iešguđet etihkalaš njuolggadusain. Árvvut deattuhit olmmošárvvu ja olmmošvuoigatvuođaid, ja dan ahte oassálastiid sihkarvuohta ja buorre dilli vuoruhuvvojit diehtaga ja servodaga beroštusaid ovdalii. Dieđuide vuođđuduvvon, eaktodáhtolaš, čielga ja duodaštahtti miehtama bokte vuhtiiváldojuvvojit ovttaskas olbmuid beroštusat. Árvvut galget fuolahit ahte ovttaskas olmmoš eaiggáduššá iežas dieđuid ja dieđuid iežas dutkanbohtosiid birra.

Dat mearkkaša ahte sámi dearvvašvuođadutkan galgá oktan sámiid kollektiiva vuoigatvuođaiguin vuođđuduvvot čuovvovaš guovddáš árvvuide:

- árvvusatnin
- vuostevurolašvuohta
- dásseárvu
- ovddasvástádus
- kultuvrralaš oadjebasvuohta
- sámi ovddastus ja iešmearrideapmi
- dutkama ávki sámiide oanehis ja/dahje guhkes áiggi vuollái

Prošeavttat mat dutkanproseassa *buot dásiin* vuođđuduvvojit dásseárvosaš ja vuostevurolaš oassálastimii dutkiid/dutkanásahusaid ja sámi dutkanoassálastiid/servodagaid gaskkas, lea buoremus vejolašvuohta speadjalastit dáid guovddáš árvvuid. Dutkanprošeavtta hábmen ja metoda mearrida

lihkestuvvá go prošeakta dainna.

Sámi kollektiiva miehtan

Sámi iešmearrideami dearvvašvuođadutkamis sáhtá čatnat dakkár prinsihppii ahte lea friddja ja diehtovuđot kollektiiva miehtan álggahit prošeavttaid. Sámi miehtama addá dat orgána man Sámediggi vállje dasa. Kollektiiva miehtan doaibmá lassin eará dárbbášlaš dohkkehemiide, iige dat guoskka ovttaskas olbmo vuoigatvuhtii miehtat dahje ii miehtat searvat dutkanprošeavttaide.

Sámi kollektiiva miehtama galgá maid viežžat go ásaha dearvvašvuođaregistariid ja dutkanbiobáŋkkuid álbmotdearvvašvuođa iskkademiin mat definerejuvvojit sámi dutkamin. Dat maiddái guoská dutkamiidda ja prošeavttaide mat vuođđuduvvojit dakkár dearvvašvuođaregistariid ja/dahje dutkanbiobáŋkkuid dieđuide, ja dutkamiidda mat njuolga vuođđuduvvojit sámi dearvvašvuođadutkama bohtosiidda. Kollektiiva miehtamii galgá maid gullat dat movt dearvvašvuođaregistarat, dutkanbiobáŋkkut ja sámi dearvvašvuođadutkama dutkanbohtosat galget hálddašuvvot.

Friddja ja diehtovuđot sámi kollektiiva miehtan galgá leat sajis ovdal go sámi dearvvašvuođadutkama prošeakta álggahuvvo.

II. Gáibádusat sámi kollektiiva miehtama ohcamii

Dutkama ávki

Sámi dearvvašvuođadutkan galgá leat ávkin sámi servodahkii oanehis dahje guhkes áiggi vuollái. Ávkkiin oaivvilduvvo ovdamearkka dihte ahte dat veahkeha buoridit sámi álbmotdearvvašvuođa.

Go sámiin leat kollektiiva, immateriála vuoigatvuođat dieđuide ja dutkandieđuide iežaset álbmoga birra, de galgá dutkanbohtosiid kommersialiserema ja/dahje patenterema čielgasit šiehttat guoskevaš sámi vuoigatvuođalaččaiguin. Vuoiggalaš buhtadus maiddái ferte sihkkarastojuvvot.

Ohcamis galgá čilget movt prošeavtta dieđut juogaduvvojit ja adnojuvvojit ávkin sámi servodagas oanehis ja guhkes áiggi vuollái.

Kultuvrralaš oadjebasvuohta ja diehtu sámi diliid birra

Sámit galget dovdat ahte dutkan masa sii váikkuhit ja servet, lea kultuvrralaččat oadjebas. Dainna oaivvilduvvo ahte dutkan galgá čalmmustahttit ja árvvusatnit sámi kultuvrralaš beliid mat sáhttet leat mávssolaččat dutkama ulbmilii. Dutkan galgá vuhtiiváldit sámi kultuvrra ja sámi servodagaid girjáivuođa ja variašuvnnaid. Dat ii galgga ovddidit stereotiippalaš govvidemiid dahje stigmatiserema. Maiddái sámiid defineremis/kategoriseremis joavkun ferte dakkár beliid vuhtiiváldit.

Dutkanjoavkkus ollislaččat ferte leat doarvái hárbjaneapmi ja gelbbolašvuohta prošeavtta čadahit kultuvrralaččat oadjebas vuogi mielde. Dušše dat ahte ovttaskas olbmuin dutkanjoavkkus lea relevánta gelbbolašvuohta, dábálaččat ii leat doarvái, iige dat ahte ovttaskas olbmot leat sámit, dahje ahte sis lea sámi duogáš ja/dahje leat sámegiela.

Galgá láhčit diliid nu ahte dutkama oassálastiid vuoigatvuohta sámástit sáhtá vuhtiiváldojuvvot.

Ohcamis galgá duođaštit máhtu dearvvašvuođa, árbevieruid, historjjá, árbevirolaš máhtu ja sosiála diliid birra Sámis, mat leat áigeguovdilat prošeavtta ulbmilii ja dutkangažaldagaide/-čuolmmaide.

Bargoguoibmevuotta gaskal dutkanásahusaid ja sámi servodagaid/oassálastiid

Bargoguoibmevuotta sámi dearvvašvuodadutkamis galgá sihkkarastit sámiide vejolašvuoda váikkuhit, ovdánahttit ja rievdadit dihto prošeavtta dan rájes go prošeaktajurdda vuolgahuvvo, dassáži go prošeakta loahpahuvvo ja gaskkustuvvo. Sámi oasálaččat galget ovddastit prošeavtta ulbmiljoavkku. Ulbmiljoavkkuin oaivvilduvvo dat joavku masa dutkan erenoamážit galgá leat ávkin.

li gáibiduvvo sámi bargoguoibmevuotta bachelor- ja masterprošeavttain (maiddái 5. jagi medisinoahpu bargguin); dain lea doarvái ahte njuolggadusaid ságaškuššá dohkálaš vuogi mielde.

Ohcamis galgá čilget movt bargoguoibmevuotta vuhtiiváldojuvvo ja čađahuvvo.

Mearriduvvon: geassemánu 5. beaivvi 2019

Ođasmahttojuvvon: geassemánu 5. beaivvi 2025